

ФІНАНСИ

УДК 338.242.4(422)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.45.44-50>

Н. Близнюк, мол. наук. співроб.

bnm3158@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-2579-8747,

О. Погребська, ст. наук. співроб.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Avto3003@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-7889-6626

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН
У КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ НА СТАНДАРТИ НАТО**

Проаналізовано особливості фінансового забезпечення оборони військових формувань як основних суб'єктів забезпечення національної безпеки та оборони країни в контексті переходу на стандарти НАТО. Ефективна їх організація і функціонування є одним з основоположних чинників дієвого механізму державного управління і залежить від ряду різноманітних за своїм характером чинників. Охарактеризовано основні причини переходу на стандарти НАТО та їхні категорії. Класифіковано кошти, які обертаються у військових частинах, установах, організаціях Міністерства оборони України. Проаналізовано видатки та кредитування Державного бюджету України на утримання ЗСУ. Здійснено порівняльний аналіз структури витрат із бюджету міністерства оборони в Україні та країнах НАТО. Згідно з міжнародними стандартами видатки на оборону мають становити не менше 2 % від запланованого обсягу ВВП. Якщо ж рівень фінансування нижчий, ніж зазначений показник, це свідчить про низький рівень військово-економічної безпеки країни. Зауважимо, що за нормами НАТО видатки оборонного бюджету розподіляють таким чином: 50 % – на утримання ЗСУ, 20 % – на підготовку військ, 30 % – на розвиток озброєння та військової техніки. В Україні витрати на утримання ЗСУ протягом останніх років коливалися в межах 68–80 % усього оборонного бюджету. Зазначено основні перешкоди щодо здійснення процедур із фінансового забезпечення та планування у військових частинах. Запропоновано заходи для вдосконалення механізму фінансового забезпечення ЗСУ. Питання переходу на стандарти НАТО мають бути розглянуті набагато ширше, адже його кінцевою метою є забезпечення всіх разом членів Альянсу необхідними силами і засобами на випадок війни. Таким чином, рішення щодо приведення витрат на оборону до вимог НАТО є не тільки проявом серйозного ставлення до інструкцій Альянсу, а й визнанням того факту, що в сучасному світі все ще є численні загрози і посягання на суверенітет, захист якого покладено на ЗСУ.

Ключові слова: фінансове забезпечення, ЗСУ, Державний бюджет, країни НАТО, видатки на оборону.

Постановка проблеми. За умов становлення державності України, як суверенної, незалежної держави, яка стала на шлях формування демократичного державного устрою й є активним учасником процесів євроатлантичної інтеграції, особливо гостро постає питання забезпечення безпеки та оборони України. Зауважимо, що важливу роль гаранта результативної реалізації як зовнішньополітичних цілей держави, так і внутрішньодержавних реформ державного управління відіграють саме ЗСУ та інші елементи сектора безпеки та оборони. Ефективна організація і функціонування Збройних сил та інших військових формувань як основних суб'єктів забезпечення національної безпеки та оборони є одним із основоположних чинників дієвого механізму державного управління і залежить від ряду різноманітних за своїм характером чинників. Основними з них є воєнна та економічна безпека, політична стабільність, інформаційна захищеність, військова міць. Обороноздатність ЗСУ повністю залежить від рівня соціально-економічного розвитку держави. До того ж безпека країни та її економічне зростання нерозривно пов'язані зі станом та можливостями використання економічного та військового потенціалів. Забезпечення воєнної безпеки держави неможливе без належного фінансування її потреб, а захист країни від внутрішніх та зовнішніх загроз і захист національної економіки – без застосування воєнної сили (збройних сил) [1].

Основні виклики та найбільш ймовірні ризики, з якими стикнулася Україна ще навесні 2015 року, пов'язані зі зростанням масштабів військових дій, що призвели до дестабілізації суспільно-політичної ситуації в Україні і загрожують економічним колапсом найбільшого експортоорієнтованого регіону України. Найбільшу загрозу становить можливість використання новітніх видів озброєння з боку ворогів. Саме тому питання фінансового забезпечення ЗСУ потребують першочергового ви-

рішення, що пов'язано з їхнім реформуванням. Отже, постає необхідність у виокремленні такої категорії, як економічна складова системи підготовки держави до оборони, особливо в контексті переходу країни на стандарти Північноатлантичного альянсу (НАТО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у розробку та аналіз проблем, пов'язаних із фінансовим забезпеченням ЗСУ внесли вітчизняні дослідники, зокрема: І.Ю. Марко [19], Є.І. Марко [19], І.М. Чернишова [19], В.І. Мунтіян [13], О.В. Левчук [5], Ю.А. Романовська [16] та ін. Однак переважна більшість наукових праць потребують переосмислення з позицій можливостей їхнього використання за принципово нових умов господарювання України.

Мета статті полягає у виявленні та обґрунтуванні основних перешкод у частині здійснення процедур із фінансового забезпечення військових частин з метою подальшого створення цілісного та надійного функціонуючого сектора національної безпеки й оборони в контексті переходу на стандарти Північноатлантичного альянсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах велике значення має наявність вираженої фінансової політики, спрямованої на виконання покладених на державу функцій, зокрема, щодо захисту її суверенітету. Це вимагає аналізу та дослідження тих трансформаційних процесів, які відбуваються у фінансовій системі держави, а відповідно й у фінансуванні ЗСУ. Обороноздатність держави повністю залежить від рівня соціально-економічного розвитку держави, яка на утримання військ щорічно виділяє відповідні фінансові ресурси, перерозподіл яких здійснюється через складові фінансового механізму з метою своєчасного і повного забезпечення оборонних потреб. Суть фінансового забезпечення армії полягає у певному вилученні країною окремої частки ВВП, спрямованої на досягнення боєздатності країни.

Одним із найважливіших критеріїв, що характеризують прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку збройних сил та підтримання рівня їхньої бойової готовності в належному стані, є рівень фінансування оборонних видатків та їхній розподіл за такими основними напрямками, як утримання особового складу, навчання та бойова підготовка військ, розвиток озброєння та військової техніки, а також інфраструктура [17].

Слід зауважити, що процес трансформації передбачає не лише зміну структури ЗСУ, але й зміну функціоналу, який сьогодні прописується. Аби функціонал був сумісним зі структурами країн Альянсу, у Міністерстві оборони переписується кейс нормативної документації. Як зазначив Міністр оборони, цей процес уже триває, має багато стадій, і документи, які його регулюють, підписані, тобто вже з цього року і весь 2021-й триватиме трансформація управління Збройними Силами.

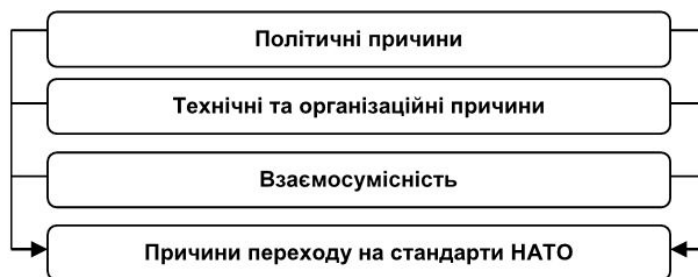

Рис. 1. Основні причини переходу на стандарти НАТО

Примітка: за джерелом [6].

Політичні причини. Багато стандартів не мають прямого стосунку до ЗСУ, але є критичними аби говорити, що держава перейшла на них (впровадження цивільного демократичного контролю над ЗСУ). Громадянське суспільство має контролювати те, як розвивається і функціонує армія, оскільки неконтрольоване військо – це ситуація, коли воно або намагається взяти владу під свій контроль, як це відбувається в деяких країнах, або, як це було в нашій країні, вони розвалюються і про це ніхто не знає. Тільки із сильним цивільним контролем армія ефективна [6].

Технічні та організаційні причини. Армії, які перейшли на стандарти НАТО, краще воюють, є більш ефективними та підготовленими. Перехід на ці стандарти і досягнення безздатності та боєготовності ЗСУ тісно пов'язані, оскільки натовські підходи до організації спроможностей збройних сил, їхнє планування та застосування найефективніші, що доведено практично. Є країни, не члени НАТО, але вони перейшли на його стандарти (Швеція, Австралія тощо), їхні збройні сили вважають одними із найбоєздатніших [6].

Причина взаємосумісності. Попри політичний прогрес щодо членства в Альянсі, для ЗСУ впровадження натовських стандартів є пріоритетом: проводять спільні навчання з його країнами; беруть участь у миротворчих місіях; існує спільна бригада "ЛитПолУкрБриг", повністю збудована за структурою і функціоналом Альянсу. Коли термінологія, функціонал, система управління української бригади і бригади країни НАТО збігатимуться, то буде і розуміння один одного й ефективне виконання спільних завдань. А це, у свою чергу, дає змогу більше залучатися в місії та навчання, глибше інтегруватися в систему Альянсу, і як наслідок – посилити спроможності армії та загалом міжнародну кооперацію України [6].

Зазначимо, що існують три категорії стандартів НАТО, а саме:

1) до першої категорії належать технічні стандарти, що включають основи співробітництва з країнами Альянсу, які ділять частини військового обладнання;

2) друга категорія – операційна стандартизація, яка означає можливість працювати разом і передбачає підтримку спільних дій союзників та партнерів і їхніх оборонних сил;

3) третя – це адміністративні стандарти, які дають можливість спільних підходів до адміністративних процедур і технік управління [7].

Варто наголосити – ці стандарти стосуються не тільки військових і технічних вимог, також йдеться і про стандарти демократії, верховенства права, ефективного врядування, права людини, фундаментальні свободи і функціональну ринкову економіку. Вони також містять у собі прихильність цивільному контролю і демократичному нагляду за інституціями сектора безпеки й оборони, а також принципи мирного врегулювання конфліктів та можливості й бажання докладати сили до спільних операцій НАТО.

Як відомо, запровадження стандарту НАТО – це комплекс заходів, що включає вивчення та прийняття рішення про застосування у секторі безпеки і оборони положень (норм, вимог) стандарту НАТО, прийняття до прямого застосування або розроблення на основі стандарту НАТО відповідного акту законодавства чи документа з військової стандартизації (внесення відповідних змін та/чи доповнень до чинних документів), надання йому чинності в установленому порядку, застосування розробленого документа в діяльності складових сектора безпеки і оборони України.

Завдання щодо запровадження стандартів НАТО у діяльність Міністерства оборони України та ЗСУ, інших складових сил оборони визначені законодавством (Закон України "Про національну безпеку України") та стратегічними оборонними документами України (Стратегія національної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень, Воєнна доктрина України тощо) [3, 4].

Відповідно до пакета Цілей партнерства, схваленого на рівні глав постійних делегацій держав-членів Альянсу 23 травня 2018 року, опрацюванню з метою прийняття рішення щодо доцільності застосування їхніх положень (норм, вимог) у діяльності Міністерства оборони України та ЗСУ, підлягають 219 стандартів та керівних документів НАТО [7]. Станом на 01.01.2021 р. опрацьовано 192 документи, із яких:

а) запроваджено 128 стандартів і керівних документів НАТО, на основі положень яких розроблено 145 національних і військових нормативно-правових актів та нормативних документів;

б) щодо 52 стандартів прийнято позитивне рішення про їхнє прийняття та запровадження в майбутньому (у 2021–2025 роках);

в) 12 стандартів не будуть запроваджені через їхнє остаточне скасування стороною НАТО або у зв'язку з тим, що таке запровадження недоцільне (дії Військово-Морських Сил в арктичних умовах) або вимоги національних нормативних документів жорсткіші, ніж вимоги стандартів НАТО (спричинені зовнішніми факторами обмеження, що впливають на працездатність льотного екіпажу);

г) у стадії опрацювання залишаються 27 стандартів НАТО [7].

Окрім того, проводились роботи із запровадження стандартів НАТО й поза межами Цілей партнерства (у межах Дорожньої карти оборонно-технічного співробітництва, за результатами науково-дослідних робіт, участі у спільних з НАТО навчаннях тощо). Наприклад, у 2020 р. запроваджено 14 стандартів і керівних документів НАТО шляхом розроблення 17-ти національних документів. Водночас протягом 2020 р. було скасовано без заміни 5 стандартів НАТО, які були запроваджені поза Цілями партнерства [7]. Запровадження стандартів і керівних документів НАТО забезпечує планомірне нарощування боєздатності військ (сил) і досягнення взаємосумісності із силами та засобами провідних країн світу, сприяє підвищенню ефективності використання державних ресурсів у сфері оборони [7].

Основним джерелом утримання ЗСУ є валовий внутрішній продукт (ВВП), який у нашій державі розподіляється згідно з цілями суспільного виробництва. У процесі планового розподілу ВВП створюються фонди накопичення і споживання. Використання виділених на оборону країни коштів являє собою процес споживання ВВП. Це стосується видатків на озброєння та бойову техніку, грошове забезпечення військовослужбовців, заробітну плату працівників і службовців, задоволення матеріально-побутових потреб особового складу, проведення заходів із забезпечення ЗСУ.

Таким чином, фонд споживання включає в себе усі видатки на поточне забезпечення військ і частину довгострокових видатків (видатки на озброєння і військову техніку, науково-дослідні роботи тощо). Другим джерелом держави з витрат на оборону є національне багатство, що являє собою сукупність матеріальних благ, у яких втілена праця людей упродовж багатьох років. У мирний час національне багатство зазвичай не використовують для покриття видатків на утримання ЗС. Держава забезпечує армію та флот за рахунок ВВП у кожному поточному році. У військовий час зі складу національного багатства застосовують насамперед ту його частину, яка прямо і безпосередньо може задовольняти потреби ЗС (запаси продовольства, майна, транспорту, будинків і споруд). Як у мирний, так і у військовий час, джерелом забезпечення потреб армії і флоту можуть бути зовнішні ресурси. Сучасна війна може прийняти коаліційний характер і вже в мирний час країни – члени коаліції або союзів здійснюють економічну і військову допомогу більш слабким і менш розвиненим в індустріальному та економічному відношенні країн [14]. Ця допомога виступає як зовнішній ресурс для тієї чи іншої країни. Направлення ресурсів ВВП і багатства на забезпечення потреб армії і флоту здійснюють за допомогою фінансової системи країни, основною частиною якої є Державний бюджет України. Державний бюджет України, у якому зосереджено централізований чистий дохід, має на меті забезпечити фондами фінансових ресурсів господарсько-організаційної та культурно-виховної діяльності держави

і виконати задачі по захисту держави від нападу із зовні та вирішити задачі всередині країни.

Таким чином, Державний бюджет виступає як основне фінансове джерело утримання ЗС. Саме з цього фінансового джерела Міністерство оборони України щорічно отримує кошти в обсязі, затвердженому Законом України про Державний бюджет на той чи інший рік. Для характеристики бюджету як фінансового джерела забезпечення ЗС важливо те, що в Державному бюджеті України немає закріплення конкретних видів доходів за визначеними видатками. Це дає можливість забезпечити із загального централізованого фонду за рахунок будь-яких надходжень найбільш важливі напрями діяльності держави, у тому числі, і утримання ЗС [14].

Найважливішими видатками, які здійснюються з державного бюджету на оборону, є:

- закупівля озброєння, літаків, кораблів, бронетанкової техніки; артилерійської зброї, мінометів, стрілецької зброї, боєприпасів, автомобільної, інженерної техніки та інших видів озброєння і технік; продовольства, пального, мастильних матеріалів, речового майна та інших матеріальних цінностей, необхідних для постійної бойової готовності військ;
- фінансування капітального будівництва і будівництва житла для військовослужбовців;
- забезпечення бойової, гуманітарної підготовки та господарсько-побутового устрою військових частин;
- виплата грошового забезпечення військовослужбовцям і заробітної плати робітникам і службовцям Міністерства оборони;
- участь у міжнародних миротворчих операціях.

Видатки на утримання ЗС взагалі фінансуються за рахунок загального фонду державного бюджету, куди надходять кошти з найбільш стабільних джерел доходів. Окрім коштів державного бюджету, у військових частинах обертаються кошти спеціального фонду, які отримують від господарської діяльності військ. Забезпечення деяких потреб ЗС здійснюється за рахунок місцевих бюджетів. Кошти місцевого бюджету спрямовуються на покриття окремих незначних видатків військових комісаріатів, у першу чергу, пов'язаних із призовом і звільненням військовослужбовців строкової військової служби. Оскільки рішення питань війни і миру, питань організації й утримання ЗС Конституцією України покладено на органи державної влади, фінансування видатків на оборону здійснюється в основному з Державного бюджету. Кошти як загального, так і спеціального фондів, мають суворо цільове призначення, тобто вони можуть витрачатися тільки на ті цілі, які визначені відповідними законами. Деякі види коштів спеціального фонду, які належать військовій частині, не можуть бути використані нею. Такі суми мають перераховуватись своєчасно за належністю [14].

Таким чином, у військових частинах обертаються кошти державного бюджету, які виділяються згідно з кошторисом Міністерства оборони, кошти місцевих бюджетів і кошти спеціального фонду. Державний бюджет будується в порядку, який дає можливість встановити межі бюджетної компетенції відповідних державних органів, внести одноманітність у складання кошторисів, фінансових планів галузі господарства України, у зведенні їх в єдиний державний бюджет. Разом із тим, класифікація доходів і видатків державного бюджету робить можливим аналіз кошторисів бюджетів і контроль за цільовими витратами коштів з боку законодавчих і виконавчих ор-

ганів державної влади. Класифікацію коштів, які обертаються у військових частинах, установах та організаціях Міністерства оборони України, можна представити у такому вигляді, як на рис. 2. Такий поділ коштів необхідний

для організації фінансового планування, фінансування, обліку видатків, що здійснюються, та надання звітності з виконання кошторису Міністерства оборони України.

Рис. 2. Класифікація коштів військових частин

Примітка: сформовано за джерелом [14].

Варто зауважити, що збройний конфлікт у східних регіонах України виявив серйозні недоліки воєнно-економічної політики нашої держави, зокрема, тривале недофінансування потреб сил оборони та нераціональне використання виділених ресурсів, відсутність державної підтримки реформування і розвитку оборонно-промислового комплексу. У військово-технічній сфері проблемними залишаються питання нестачі сучасних засобів збройної боротьби, неготовності ремонтної бази, несправності озброєння та військової техніки [8].

Фінансове забезпечення базується на досвіді минулого, що дозволяє відокремити основні його принципи:

- централізація фінансового забезпечення;
- єдність та узгодженість роботи фінансово-економічної служби ЗС із фінансовою системою країни;
- обов'язкова відповідність організації фінансового забезпечення особливостям діяльності ЗС, специфічним завданням військ в умовах бойової діяльності;
- науковий підхід з економічними обґрунтуванням виділення коштів на потреби оборони [14].

Відповідно до Стратегії національної безпеки [9] та Концепції розвитку сектора безпеки й оборони [10] щорічне бюджетне фінансування сектора безпеки й оборони має становити не менше 5 % від валового внутрішнього продукту (ВВП). Згідно з проектом Державного бюджету України на 2021 рік ця сума має становити 267,1291 млрд грн, що становить 5,93 % від ВВП. Однак безпосередньо через Міністерство оборони армія отримує лише 117,504 702 млрд грн. Решта піде до Міністерства внутрішніх справ (98,2837404 млрд грн), Головного управління розвідки Міноборони (3,9921932 млрд грн), Державного космічного агентства (0,5731627 млрд грн), Ради національної безпеки та оборони (0,2509887 млрд грн), СБУ (14,959 6251 млрд грн), Управління державної

охорони (1,6548110 млрд грн), Служби зовнішньої розвідки (4,0109934 млрд грн), Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації (3,9420434 млрд грн) тощо з метою фінансування заходів щодо підвищення обороноздатності і безпеки держави, матеріально-технічного забезпечення названих структур, будівництва (придбання) житла для військово-службовців, які перебувають у їхньому підпорядкуванні.

Зазначимо, що у Державному бюджеті України на 2021 р. видатки для Міністерства оборони України передбачено в сумі 117,5 млрд грн, що на 0,5 млрд грн менше проти остаточної версії оборонного бюджету 2020 р., зокрема:

- видатки за бюджетними програмами Міноборони, інших суб'єктів сектора безпеки й оборони (загальний фонд 232 989,4 млн грн, спеціальний фонд – 14 139,7 млн грн) – 247 129,1 млн грн;
 - державні гарантії – 20 000 млн грн [12].
- Згідно з пояснювальною запискою видатки по загальному фонду планується спрямувати, зокрема, на:
- грошове забезпечення та заробітну плату (із нарахуваннями) – 149 953,9 млн грн;
 - медикаменти та перев'язувальні матеріали – 749,1 млн грн;
 - продукти харчування – 5 201,3 млн грн;
 - плату комунальних послуг та енергоносіїв – 4 844,5 млн грн;
 - створення, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння та військової (спеціальної) техніки – 39 726,8 млн грн;
 - виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності та інші соціальні виплати – 5 956,8 млн грн;
 - будівництво (придбання) житла – 2 543,6 млн грн.

Щоправда, у початковій версії Бюджету-2020, ухваленій близько року тому з подальшими внесеними численними змінами, витрати на Міноборони становили 102 556 992,7 тис. грн. Однак коректно буде порівняти дані в чинних версіях обох документів (табл. 1). Дані

табл. 1 свідчать, що витрати на Міністерство оборони, якщо порівнювати з останньою редакцією бюджету на 2020 рік, справді зменшились – майже на ½ млрд грн (на 508,2961 млн грн).

Таблиця 1

Класифікація видатків та кредитування державного бюджету

Найменування за відомчою і програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету	Остаточний бюджет на 2020 р., тис. грн	Чинний бюджет на 2021 р., тис. грн
Міністерство оборони України	118 012 998,1	117 504 702,0
Керівництво та військове управління ЗСУ	720 098,3	356 154,1
Забезпечення діяльності ЗСУ, підготовка кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу, ветеранів військової служби та членів їхніх сімей, ветеранів війни	89 453 536,8	89 336 907,8
Розвиток, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та обладнання	22 735 321,0	22 742 438,5
Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців ЗСУ	1 200 000,0	1 201 000,0
Утилізація боєприпасів, рідинних компонентів ракетного палива, озброєння, військової техніки та іншого військового майна, забезпечення живучості та вибухобезпеки арсеналів, баз і складів ЗСУ	2 539 956,0	2 547 601,8
Забезпечення діяльності Державної спеціальної служби транспорту	1 364 086,0	1 320 599,8

Примітка: за джерелом [12].

У контексті зазначеного зауважимо, що у Бюджеті-2020 курс гривні був закладений 27,5 грн, тоді як у Бюджеті-2021 він становить 29,1 грн, тобто у доларовому еквіваленті зменшення видатків на ЗСУ будуть ще більш відчутними, особливо враховуючи те, що у 2021 р. передбачено закупку імпортової військової техніки [12]. Окрім цього, як і у попередньому році, 50 % коштів від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна ЗСУ буде йти на наповнення спеціального фонду Державного бюджету. Однак у бюджеті на 2021 рік до цього додалися також кошти від відчуження земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого військового майна, що підлягають реалізації, та земельних ділянок, які вивільняються у процесі реформування ЗСУ [12].

Ще одна принципова відмінність бюджету на 2021 рік від бюджетів попередніх років – це відсутність окремої статті про "безперервність процесу харчування особового складу ЗСУ". Але швидше за все її просто об'єднали з іншою, більш крупною статтею. Адже не може такого бути, щоб в армії зовсім не передбачили харчування. Також у Прикінцевих положеннях передбачено в Державному бюджеті необхідні видатки: Міністерству оборони, Державній спеціальній службі транспорту (ДССТ), Головному управлінню розвідки Міністерства оборони, Національній поліції, Національній гвардії, Державній прикордонній службі, Службі зовнішньої розвідки, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України (ДССЗІ), Державній службі України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), які здійснюють оплату закупівлі товарів, робіт і послуг для виконання програм, пов'язаних із підвищенням обороноздатності та безпеки держави, протягом строку дії відповідних господарських договорів, включаючи щомісячну сплату відсотків за користування кредитами (позиками), залученими під держгарантії суб'єктами господарювання – резидентами України [12].

Варто зауважити, що загалом на безпеку і оборону справді передбачено більше коштів, ніж у попередні роки. Однак безпосередньо ЗСУ, які у наш час перебувають на передовій цієї безпеки та оборони, мають у наступному році отримати менше фінансування, ніж мали в 2020-му. І це є досить тривожним сигналом, адже таке зменшення відбувається вперше від початку війни на Донбасі і в умовах, коли ЗСУ й близько не забезпечені всім необхідним [12].

Перешкодами до здійснення процедур із фінансового забезпечення та планування у військових частинах можна також вважати:

- недосконалість нормотворчого процесу та перманентні зміни нормативно-правової бази порушення термінів виконання приписів нормативних актів збоку розпорядників коштів вищого рівня;
- розбіжності між приписами нормативних актів та їхнім фактичним виконанням;
- обмеження, які виявляються під час впровадження нових інформаційних технологій і процедур у процес фінансового планування;
- незацікавленість начальників служб у плануванні та надходженні коштів від господарської діяльності, особливо начальників фінансово-економічних служб, які сприймають це як додаткову непотрібну роботу;
- коригування протягом бюджетного року основних фінансово-планових документів;
- кадрові проблеми.

Згідно з міжнародними нормами бюджет розвитку національної оборони передбачає виділення на утримання особового складу не більше ніж 50 % загального обсягу фінансування. А спрямування понад 75 % витрат на утримання особового складу є критичною межею. В Україні за роки її незалежності майже 80 % бюджету Міністерства оборони України йшло на утримання ЗС. За оцінками експертів, ідеальний розподіл оборонного бюджету має бути таким: особовий склад – 40 %, експлуатація та обслуговування озброєнь і військової техніки – 30 %, фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, закупівля озброєнь і військової техніки – 30 %. Окрім того, світова практика свідчить, що в разі не проведення щорічної заміни 4-5 % парку озброєння ЗС будуть деградувати [15].

Згідно з міжнародними стандартами видатки на оборону мають становити не менше, ніж 2 % від запланованого обсягу ВВП. У випадку нижчого рівня фінансування, ніж зазначений показник, це свідчить про низький рівень військово-економічної безпеки країни. В Україні, яка перебуває у центрі збройного конфлікту, цей показник встановлено на рівні 3 % від ВВП. Слід зауважити, що за нормами НАТО видатки оборонного бюджету розподіляються таким чином: 50 % – на утримання ЗСУ, 20 % – на підготовку військ, 30 % – на розвиток озброєння та військової техніки. Також визначено

п'ять стратегічних завдань: створення системи управління збройними силами, сумісної зі стандартами НАТО; створення системи планування та управління ресурсами, що залишаються в розпорядженні Міністерства оборони; запровадження змін у наявних структурах ЗСУ із метою поліпшення їхнього бойового потенціалу та ефе-

ктивності; створення дійових систем логістики та медичного забезпечення; реалізація програм професіоналізації та будівництва резервної системи. В Україні ситуація зовсім інша, а саме: витрати на утримання ЗСУ протягом останніх років коливалися в межах 68–80 % всього оборонного бюджету (рис. 3).

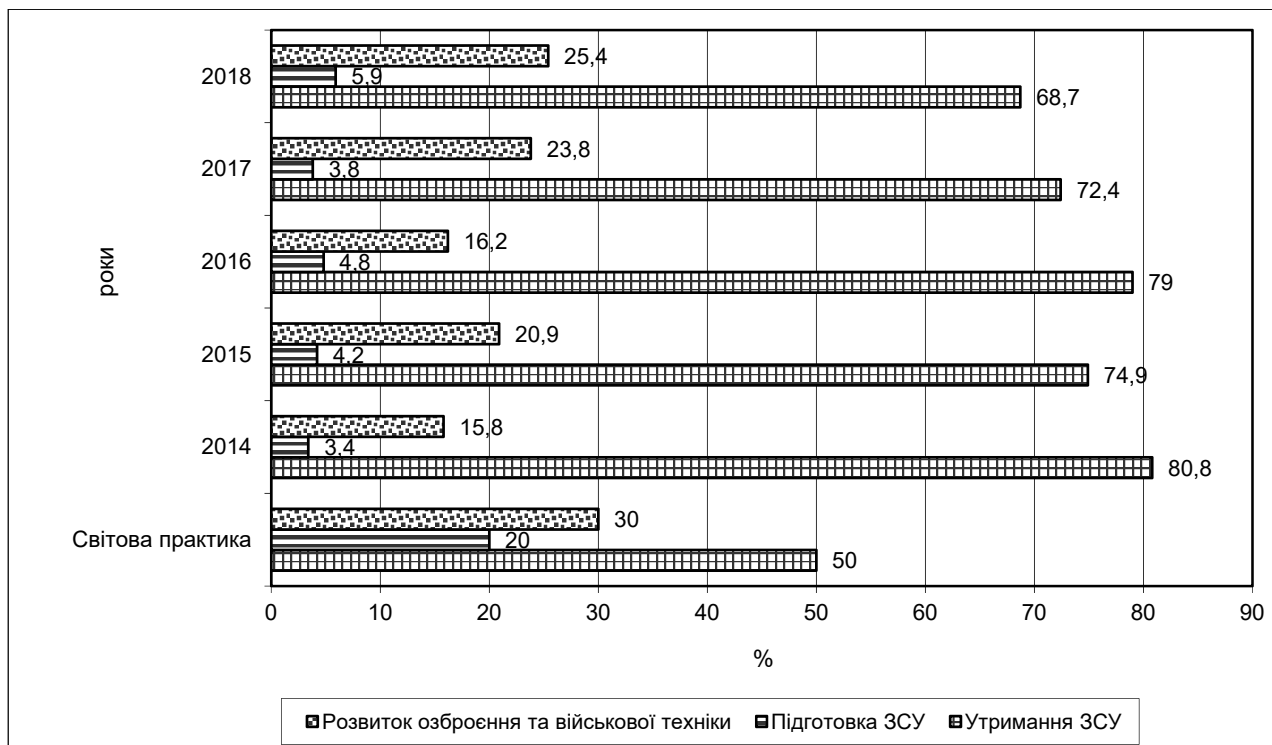

Рис. 3. Структура витрат із бюджету міністерства оборони в Україні та країнах НАТО, %

Примітка: сформовано за джерелом [17,18].

Оборонна реформа в Україні триває, і сьогодні зафіксовані суттєві зміни державної політики у сфері національної безпеки та оборони. Змінам підлягають практично всі аспекти діяльності збройних сил: структура командування, матеріальне забезпечення, озброєння, забезпечення житлом, військова медицина, автоматизація та багато іншого.

Зазначимо, що для вдосконалення механізму фінансового забезпечення ЗСУ доцільно:

- 1) покращити систему фінансового контролю;
- 2) оптимізувати організаційну структуру фінансово-економічних служб через створення єдиних контрольно-ревізійних органів;
- 3) підвищити рівень професійної компетентності фахівців шляхом навчання, обміну досвідом, активізації наукової діяльності;
- 4) змінити нормативно-правове забезпечення фінансування збройних сил, зокрема через зміну порядку формування оборонного бюджету, запровадження довгострокового планування, урахування світових тенденцій.

Висновки. Військовий конфлікт на Сході та соціально-економічний стан, що склався в Україні, суттєво змінили підходи до формування оборонного бюджету нашої країни та змусили керівництво держави переглянути свої погляди щодо подальшого розвитку сектора безпеки та оборони. Особливої актуальності за сучасних умов набули питання забезпечення економічної складової сил безпеки та оборони фінансовими ресурсами, зокрема, при переході на стандарти НАТО. У процесі реформування ЗСУ постає цілий ряд питань щодо зміни

підходів у плануванні, виявленні додаткових джерел фінансування (благодійна допомога тощо) та контролю за ефективними витратами фінансових ресурсів. Питання переходу на стандарти НАТО треба розглядати набагато ширше, адже його кінцевою метою є забезпечення всіх разом членів Альянсу необхідними силами і засобами на випадок військових дій. Таким чином, рішення щодо приведення витрат на оборону до вимог НАТО є не тільки проявом серйозного ставлення до інструкцій Альянсу, а й визнанням того факту, що в сучасному світі все ще є численні загрози і посягання на суверенітет, захист якого покладено на ЗСУ.

Запровадження стандартів НАТО дозволить ЗСУ остаточно подолати залишки радянської системи функціонування армії, відповідати на сучасні загрози та посилити їхню обороноздатність і ефективність.

Список використаної літератури

1. Левчук О.В. Фінансове забезпечення Збройних Сил України: тенденції та основні шляхи реформування / О. В. Левчук // зб. наук. пр. Центру військово-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського, 2020. – №2(69). URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/212750> (дата звернення: 20.02.2021).
2. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 20.02.2021).
3. Про Збройні Сили України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12> (дата звернення: 21.02.2021).
4. Про оборону України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 21.02.2021).
5. Левчук О. В. Проблеми фінансового забезпечення розвитку Збройних Сил України. Актуальні питання готовності підприємств, установ, організацій та військових частин забезпечення життєдіяльності Збройних Сил України до виконання завдань за призначенням в мирний

час та в особливий період. Проблеми та можливі шляхи їх вирішення : мат-ли наук.-практ. конф. / О. В. Левчук. – Київ, 2016. – С. 87–90.

6. Як вплине на обороноздатність України перехід на стандарти НАТО. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2019/12/21/yak-vplyne-na-oboronozdatsnist-ukraini-perehid-na-standarti-nato/>. (дата звернення: 20.02.2021).

7. Впровадження стандартів та інших керівних документів НАТО. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzheniya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html> (дата звернення: 20.02.2021).

8. Основи фінансового забезпечення військової частини. Ч. I. – К. : ВІКНУ, 2006. – 380 с.

9. Стратегія національної безпеки URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 20.02.2021).

10. Концепція розвитку сектора безпеки і оборони URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення: 21.02.2021).

11. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про Державний бюджет України на 2021 рік". URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/budget2021.html> (дата звернення: 20.02.2021).

12. Військовий бюджет-2021: Чому українська армія під час війни отримала менше грошей. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/budget2021.html> (дата звернення: 21.02.2021).

13. Мунтіян В. І. Оборонний бюджет і адекватне фінансування. Рада Національної безпеки і оборони України / В. І. Мунтіян. – 2007. – С. 118–120. (дата звернення: 20.02.2021).

14. Фінансове забезпечення військової частини : навч. посібник. – К. : ВІКНУ, 2007. – 380 с. URL: https://mil.univ.kiev.ua/files/58_429381607.pdf (дата звернення: 21.02.2021).

15. Телюк К. Ф. Фінансування національної оборони України / К. Ф. Телюк // Вісн. ун-ту банківської справи, 2015. – № 1. – С. 96–102.

16. Романовська Ю. А. Видатки на оборону: порівняльний аналіз ситуації в Україні та країнах НАТО / Ю. А. Романовська // Причорноморські економічні студії, 2018. – Вип. 28(2). – С. 117–120.

17. Біла книга – 2018. Збройні Сили України / за ред. І. Руснак. – Київ : ФОП Москаленко, 2019. – 172 с. (дата звернення: 21.02.2021).

18. Сизов А. І. Перспективи фінансового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України / А. І. Сизов, Л. В. Цюкало // Internat. Jour. of Innovative Technologies in Economy, 2019. – 7(27). – С. 23–28.

19. Марко І. Ю., Марко Є. І., Чернишова І. М. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців / І. Ю. Марко, Є. І. Марко, І. М. Чернишова // зб. наук. пр. Центру воєнно-стратегічних досліджень Нац. ун-ту оборони України імені Івана Черняховського, 2019. – № 2. – С. 135–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvsd_2019_2_22 (дата звернення: 20.02.2021).

References

1. Levchuk O.V. (2020) Finansove zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy: tendentsii ta osnovni shliakhy reformuvannia. Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen NUOU imeni Ivana Cherniakhivskoho. №2(69). URL: <http://znp-cvsd.nuou.org.ua/article/view/212750> (data zvernennia: 20.02.2021).

2. Biudzhetni kodeks Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (data zvernennia: 20.02.2021).

3. Pro Zbroini Syl Ukrainy : Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12> (data zvernennia: 21.02.2021).

4. Pro oboronu Ukrainy : Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (data zvernennia: 21.02.2021).

5. Levchuk O. V. (2016) Problemy finansovoho zabezpechennia rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy. Aktualni pytannia hotovnosti pidpriemstv, ustanov, orhanizatsii ta viiskovykh chastyn zabezpechennia zhyttiedialnosti Zbroinykh Syl Ukrainy do vykonannia zavdan za pryznachenniam v myrnyi chas ta v osoblyvyi period. Problemy ta mozhlyvi shliakhy yikh vyrishennia: materialy nauk.-prakt. konf. Kyiv,. S. 87–90.

6. Yak vplyne na oboronozdatsnist Ukrainy perekhid na standarty NATO. URL URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2019/12/21/yak-vplyne-na-oboronozdatsnist-ukraini-perehid-na-standarti-nato/>. (data zvernennia: 20.02.2021).

7. Vprovadzhenia standartiv ta inshykh kerivnykh dokumentiv NATO. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzheniya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html> (data zvernennia: 20.02.2021).

8. Osnovy finansovoho zabezpechennia viiskovoi chastyny [Tekst] : Chastyna persha. K. : VIKNU, 2006. S. 87–90.

9. Stratehiia natsionalnoi bezpeky URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (data zvernennia: 20.02.2021).

10. Kontseptsia rozvytku sektoru bezpeky i oborony URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (data zvernennia: 21.02.2021).

11. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy "Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2021 rik" URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/budget2021.html> (data zvernennia: 20.02.2021).

12. Viiskovy biudzheth-2021: Chomu ukrainska armii pid chas viiny otrymala menshe hroshei URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/budget2021.html> (data zvernennia: 21.02.2021).

13. Muntian V. I. Oboronnyi biudzheth i adekvatne finansuvannia. Rada Natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy. 2007. S.118–120 (data zvernennia: 20.02.2021).

14. Finansove zabezpechennia viiskovoi chastyny. Navchalnyi posibnyk. K. : VIKNU, 2007. 380 s. URL: https://mil.univ.kiev.ua/files/58_429381607.pdf (data zvernennia: 21.02.2021).

15. Teliuk K.F. (2015) Finansuvannia natsionalnoi oborony Ukrainy. Visnyk Universytetu bankivskoi spravy,. № 1. S. 96–102.

16. Romanovska Yu.A. (2018) Vydatky na oboronu: porivniialnyi analiz sytuatsii v Ukraini ta krainakh NATO. Prychornomorski ekonomichni studii. Vypusk 28-2. S. 117 – 120.

17. Bila knyha – 2018. Zbroini Syl Ukrainy. Za redaktsiieiu I. Rusnak. Kyiv. FOP Moskalenko. 2019. 172s. (data zvernennia: 21.02.2021).

18. Syzov A. I., Tsiukalo L. V. (2019) Perspektyvy finansovoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 7(27),. S. 23 – 28.

19. Marko I. Yu., Marko Ye. I., Chernyshova I. M. Zarubizhnyi dosvid zabezpechennia sotsialnykh harantii viiskovosluzhbovtiv. Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. 2019. № 2. S. 135-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvsd_2019_2_22 (data zvernennia: 20.02.2021).

Надійшла до редколегії 23.02.21

N. Blyzniuk, Junior Researcher

bnm3158@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-2579-8747,

O. Pohretska, Senior Researcher

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Avto3003@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-7889-6626

THE PROBLEMATIC ISSUES OF FINANCIAL SUPPORT OF MILITARY UNITS IN THE CONTEXT OF THE TRANSITION TO NATO STANDARDS

The article analyzes the features of financial support for the defense of military formations as the main subjects in national security and defense in the context of the transition to NATO standards. Their effective organization and functioning is one of the fundamental factors of an effective mechanism of public administration, and depends on a number of different factors. The main reasons for the transition to NATO standards and their categories are described. The funds circulating in military units, institutions, organizations of the Ministry of Defense of Ukraine are classified. Expenditures and crediting of the state budget of Ukraine for the maintenance of the Armed Forces of Ukraine are analyzed. A comparative analysis of the structure of expenditures from the budget of the Ministry of Defense in Ukraine and NATO countries is done. According to international standards, defense spending should be at least 2 % of the planned Gross Domestic Product. If the level of funding is lower than this indicator, it indicates a low level of military and economic security of the country. In Ukraine, which is at the center of an armed conflict, this figure is set at 3 % of Gross Domestic Product. It should be noted that according to NATO norms, defense budget expenditures are distributed as follows: 50 % – for the maintenance of the Armed Forces of Ukraine, 20 % – for the training of troops, 30 % – for the development of armaments and military equipment. In Ukraine, the cost of maintaining the Armed Forces of Ukraine in recent years has ranged from 68-80 % of the total defense budget. The main obstacles to the implementation of financial support and planning procedures in military units are identified. Measures to improve the mechanism of financial support of the Armed Forces of Ukraine are proposed. The transition to NATO standards needs to be considered much more broadly, as its ultimate goal is to provide all Allies with the necessary forces and means in the event of war. Thus, the decision to bring defense spending into line with NATO requirements is not only a manifestation of a serious attitude to the Alliance's instructions, but also a recognition of the fact that in today's world there are still numerous threats and encroachments on the sovereignty of the Ukrainian Armed Forces.

Keywords: financial support, Armed Forces of Ukraine, National budget, NATO countries, defense spending.